

A Critical Review on the Book of the Global Historical Sociology

Mehdi Zibaei*

Abstract

The relationship between Historical Sociology (HS) and International Relations (IR) is one of the relatively new fields of study, which has attracted the attention of researchers and activists of both fields during the last few decades. In other words, the impact of the international environment on internal developments is the basis for the emergence of this field of study with general titles such as International Historical Sociology (IHS) or Historical Sociology of International Relations (HSIR) during the first years or decade of the current century. The theoretical research on the book, *World Historical Sociology* (GHS), raises the question of whether it is possible to know World Historical Sociology as a conjuncture point between mentioned fields of study. The authors of the book is criticized claim this tenet as a transdisciplinary branch includes three areas of World Sociology, Historical Sociology, and World History. The studies carried out show that ambiguity in the possibility of methodological integration of the fields of sociology and history on the one hand and neglect of the position of the state in global transformations or its overlapping with the newly emerging field of Global Studies causes the current deficiencies in the content and methodological coherence of the book. However, the mentioned attitude can be more carefully considered and developed in the future. In this article, it will be tried to express the strengths and weaknesses of this work with a critical view.

Keywords: Sociology, History, International, Transnational, Globalization

The book *World Historical Sociology* has enriched historical Sociology in social sciences by expanding its scope. Studies of historical sociology and historical sociology in International Relations have so far overlooked continuous histories or global dynamics and, instead, highlighted the role of governments as the primary unit of analysis. Assuming that no concept in the historical context has an eternal and

* Assistant Professor, Department of International Relations, Imam Khomeini International University, Qazvin,

Iran, zibaei@soc.ikiu.ac.ir

unchanging state, the authors of the book's different chapters assume this situation as a problem rather than a pleasant contrast. They insist on viewing the state and social structures as non-historical, predetermined infrastructures, both theoretically and methodologically. Rather, it is important to consider these "entities in motion" in an interconnected manner. Although the authors blame the state-centered and Eurocentric perspectives for their relative indifference to the global context or continuous historical interpretations, World Historical Sociology, as a research project, does not entirely reject these perspectives. Rather, they are reconstructed in a relational framework. For example, presenting and analyzing Eurocentric perspectives can evoke the hidden motivations of European colonialism and justify the European globalization project, which is considered a Hegelian dialectical turns. In this sense, World Historical Sociology is a meta-analysis that combines the theoretical and methodological concepts of historical sociology, global history, and international relations. Researchers in historical sociology, international relations, and global history look for the missing links of continuous historical narratives that underlie specific cases. They then reinterpret these links within the context of global history.

Despite the above-mentioned features, which are noteworthy facets of the book in terms of creating new avenues for the interaction of sociology, history, and International Relations, World Historical Sociology is still subject to serious criticism. The three categories into which book and article criticisms are conventionally divided are edition, methodology, and content. Given the high-quality indicators of books published by major international academic publications such as Cambridge, there seem to be fewer criticisms of the book's edition. Therefore, this article provides a serious critique of this book in the other two sections, i.e., methodology and content. From a methodological viewpoint, this work is criticized more for its eclectic nature. In other words, this work lacks the necessary theoretical coherence because it focuses on two distinct study areas and employs two different methodological models. Although this could be considered a theoretical drawback, it is unquestionably strength for studies in this area in terms of comprehensiveness and coverage of various subjects. This indicates that historical sociology can cover a wider range of topics thanks to the induction and analogy methods provided by sociology and history, respectively. Nevertheless, since these fields of study are different, World Historical Sociology lacks the necessary theoretical coherence.

In terms of content, there are several criticisms of this book. First, it is noteworthy that historical sociology considers the state as a governance system; although it discusses sub-national and transnational levels of communication, it overlooks the global expansion of the modern state system during the 19th and 20th centuries. In other words, rejecting the state as the focal point of historical sociology is considered an innovative aspect of this book. However, the imposition of this approach on non-European populations could raise non-European concerns. Second, the book's editors present World Historical Sociology as a transdisciplinary field of study in the introduction section; nevertheless, their explanations primarily highlight the interdisciplinary nature of this area. Interdisciplinary studies use various approaches to

coordinate related fields of knowledge, whereas transdisciplinary studies emphasize the unity of intellectual frameworks at a level above the perspectives of particular disciplines. Third, while World Historical Sociology is a product of three different academic disciplines, sociology is not the only source of its focus on social studies. The study of social relations is a goal of the field of global studies, which is a subset of the social sciences. In other words, the emergence and expansion of international studies, which deal with social relations outside the West, has met the call for global historical sociology. Finally, World Historical Sociology disregards the state within the framework of a zero-one perspective. This indicates that the state has not been considered despite being the epicenter of many developments in both the domestic and global environment, although this element can affect many developments even outside the sphere of the state.

یکی از کمک‌های عمده کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به علوم اجتماعی گشایش افق‌های جدید در جامعه‌شناسی تاریخی است. تاکنون، پژوهش در جامعه‌شناسی تاریخی و جامعه‌شناسی تاریخی در روابط بین‌الملل گرایش به برجسته نمودن نقش دولت به عنوان واحد تحلیل اصلی داشتند؛ در حالی که به طور ضمنی و صریح تاریخ‌های پیوسته یا پویایی‌های جهانی نادیده گرفته می‌شد. مولفین فصول مختلف کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی وضعیت مذکور را به عنوان یک تقابل خوشایند، تحت این فرض که هیچ مفهومی در بافت تاریخی حالت ابدی و تغییرناپذیر ندارد، به عنوان یک مشکل جلوه می‌دهند. از لحاظ نظری و روش‌شناختی، آنها اصرار دارند که دولت و ساختارهای اجتماعی را به عنوان زیربناهای از پیش تعیین‌شده غیرتاریخی ببینند. در عوض، این «نهاد‌های در حال حرکت» باید در ارتباط با یکدیگر دیده شوند. با آن که افراد مشارکت‌کننده در نگارش این اثر، دولت محوری و چشم‌انداز اروپامحوری را به جهت بی‌توجهی نسبی به بستر جهانی یا تفاسیر تاریخی پیوسته سرزنش می‌کنند اما پروژه پژوهشی جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به طور کامل چنین دیدگاه‌هایی را رد نمی‌کند. بلکه، آنها را در یک چارچوب رابطه‌گرا از نو می‌سازد. برای مثال، ارائه و تحلیل دیدگاه‌های اروپامحور می‌تواند برای برانگیختن انگیزه‌های پنهان استعمار اروپایی و توجیه پروژه جهانی‌سازی اروپا مفید باشد. این نوعی چرخش دیالکتیکی هگلی است. در این راستا، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی فرارویکردی است که مفاهیم نظری و روش‌شناختی جامعه‌شناسی تاریخی، تاریخ جهانی و روابط بین‌الملل را ترکیب می‌کند. پژوهشگران جامعه‌شناسی تاریخی سعی می‌کنند حلقه‌های مفقوده روایت‌های تاریخی پیوسته را در پس موارد انفرادی در جامعه‌شناسی تاریخی، روابط بین‌الملل و تاریخ جهانی بیابند و سپس آنها را درون چارچوب تاریخی جهانی بازتفسیر نمایند.

علیرغم نکات مورد اشاره در بالا که همگی از ابعاد برجسته کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی از حیث گشایش درب‌های جدید در نقطه تلاقی سه حوزه مطالعاتی جامعه‌شناسی، تاریخ و روابط بین‌الملل می‌باشد، نقدهای جدی بر این کتاب وجود دارد. به‌طور متعارف نقدهای وارده بر یک اثر به سه بخش ویرایشی، روشی و محتوایی تقسیم می‌گردد. از آنجایی که کتب منتشر شده توسط انتشارات دانشگاهی بزرگ و بین‌المللی چون کیمبریج دارای شاخصه‌های کیفی بالای چاپ هستند به نظر می‌رسد در خصوص بخش ویرایشی کمتر بتوان نقد وارد ساخت؛ بر این اساس، در این نوشتار سعی شده است که نقد جدی اثر در دو بخش روشی و محتوایی صورت گیرد. از منظر روشی نقد وارده بر این اثر بیشتر بر ماهیت التقاطی آن وارد است. به این معنی که جامعه‌شناسی تاریخی به واسطه تشکیل از دو حوزه مطالعاتی مجزا و بالتبع برخوردار از دو الگوی روش‌شناسی متفاوت دارای انسجام نظری بالایی نیست. این مهم شاید از دیدگاه نظری به عنوان یک نقطه ضعف شناخته شود اما از چشم‌انداز فراگیری و پوشش حوزه‌های موضوعی مختلف، بدون شک، نقطه قوت این شاخه مطالعاتی به حساب می‌آید. به این معنی که روش‌های استقراء و قیاس برآمده از به ترتیب جامعه‌شناسی و تاریخ توان پوشش حوزه‌های موضوعی بیشتری را برای جامعه‌شناسی تاریخی فراهم خواهد ساخت، در حالی که به واسطه تفاوت این حوزه‌های مطالعاتی، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی فاقد انسجام نظری قدرتمند است.

از نظر محتوایی نقد وارده بر این اثر شامل چند بحث مجزا می‌باشد. اول، با آن که دولت به عنوان یک نظام حکمرانی نقطه کانونی بحث در جامعه‌شناسی تاریخی می‌باشد و در این اثر به سطوح ارتباطی فرو و فراملی اشاره شده است اما هیچ اشاره‌ای به چگونگی گسترش نظام دولت مدرن به سراسر جهان در طول قرون ۱۹ و ۲۰ میلادی نشده است. به عبارت دیگر عبور از دولت به عنوان نقطه کانونی بحث در جامعه‌شناسی تاریخی به عنوان دستاورد و نوآوری این کتاب به حساب می‌آید اما کیفیت تحمیل آن به مردمان ساکن در دیگر سرزمین‌ها می‌توانست به عنوان یک دغدغه غیراروپایی مد نظر قرار گیرد. دوم، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی توسط ویراستاران کتاب در بخش مقدمه به عنوان فرارشته معرفی شده است؛ این در حالی است که توضیحات ارائه شده پیرامون آن بیشتر دلالت بر وجود یک جریان مطالعاتی بین‌رشته‌ای دارد. نگرش فرارشته‌ای به وحدت چارچوب‌های فکری در سطحی فراتر از دیدگاه‌های رشته‌هایی خاص توجه دارد، در حالی که مطالعات بین‌رشته‌ای بخش‌های وابسته دانش را به‌وسیله راهبردهای مختلف هماهنگ می‌سازد. سوم، با آن که جامعه‌شناسی تاریخی جهانی برآمده از سه حوزه مطالعاتی مجزا می‌باشد اما توجه آن به مطالعات اجتماعی تنها برآمده از جامعه‌شناسی نمی‌-

بررسی انتقادی کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی ... (مهدی زیبایی) ۵

باشد. رشته مطالعات جهانی به عنوان زیر مجموعه علوم اجتماعی، مطالعه روابط اجتماعی را در دستور کار دارد. به عبارت دیگر، ظهور و گسترش حوزه مطالعات جهانی به عنوان یک فرارشته که به بررسی روابط اجتماعی در سراسر جهان بیرون از غرب می‌پردازد نیازمندی به جامعه‌شناسی تاریخی جهانی را مرتفع نموده است. در نهایت، عبور جامعه‌شناسی تاریخی جهانی از عنصر دولت در چارچوب یک نگاه صفر-یکی رقم خورده است به این معنی که دولت به عنوان مرکز بسیاری از تحولات در محیط‌های داخلی و بین‌المللی به هیچ روی مورد توجه قرار نگرفته است. این در حالی است که در پاره‌ای از اوقات بسیاری از دگرگونی‌های رخ داده در بیرون از حوزه دولت نیز متاثر از آن می‌باشد.

Bibliography

- Anderson, Perry (2012), *Lineages of the Absolutist State*, translated by Hassan Mortazavi, Tehran: Thaaaleth Publication. [in Persian]
- Anievas, Alexander and Matin, Kamran (2016), *Historical Sociology and World History Uneven and Combined Development over the Longue Durée*, New York: Rowman & Littlefield International Ltd.
- Badamchi, Meitham (2007), "Individualism and Holism in Philosophy of Social Science", *Methodology of Social Sciences and Humanities*, Vol. 13, No. 52, Pp. 105-127. [in Persian]
- Barkawi, Tarak (2017), "States, Armies, and Wars in Global Context", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Darian-Smith, Eve and McCarty, Philip C. (2017), *The global turn: theories, research designs and methods for global studies*, California: University of California Press.
- Ebrahimifard, Tahereh and Monavari, Seyed Ali (2011), "An introduction to historicism in international relations: historical sociology and common research fields in international relations", *Political Studies Quarterly*, Vol. 13, No. 4. Pp. 33-42. [in Persian]
- Erikson, Emily (2017), "The Influence of Trade with Asia on British Economic Theory and Practice", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Go, Julian and Lawson, George (2017), *Global Historical Sociology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobden, Stephen and Hobson, John M. (2002.), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobson, John M. and Lawson, George & Rosenberg, Justin, (2010), "Historical sociology", in Robert A. Denemark, (ed.) *The international studies Encyclopedia*, Oxford: Wiley-Blackwell.
- Hobson, John M. (2017), "Worlding the Rise of Capitalism: The Multicivilizational Roots of Modernity", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.

- Katouzian, Mohammad Ali Homayoun (2009), *Conflict between the State and the Nation: The Theory of History and Politics in Iran*, translated by Alireza Tayeb, Tehran: Nei Publishing House. [in Persian]
- Lachmann, Richard (2013), *What is Historical Sociology?*, Cambridge: Polity Press.
- Lawson, George (2017), "A Global Historical Sociology of Revolution", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Lawson, George (2007), "Historical Sociology in International Relations: Open Society, Research Program, and Vocation", *International Politics*, Vol. 44, No. 4. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2281551>
- Maan, Michael, (2003), "Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results", in *State / Space: A Reader*, Neil Brenner and Bob Jessop and Martin Jones and Gordon MacLeod (eds.), Berlin: Blackwell publishing.
- Magubane, Zine (2017), "Following "the Deeds of Men": Race, "the Global," and International Relations", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Norton, Matthew (2017), 'Real Mythic Histories: Circulatory Networks and State-Centrism, in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Patil, Vrushali (2017), "Sex, Gender, and Sexuality in Colonial Modernity: Towards a Sociology of Webbed Connectivities", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Phillips, Andrew (2017), "Asian Incorporation and the Collusive Dynamics of Western "Expansion" in the Early Modern World", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Sariolghalam, Mahmood (2022), "Factors shaping Iran's current JCPOA calculations", *Middle East Institute*, Retrieved at <https://www.mei.edu/publications/factors-shaping-irans-current-jcpoa-calculations>. [in Persian]
- Shilliam, Robbie (2017), "The Crisis of Europe and Colonial Amnesia: Freedom Struggles in the Atlantic Biotope", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Skocpol, Theda (2012), *Insight and Method in Historical Sociology*, translated by Seyed Hashim Aghajari, Tehran: Central Publishing. [in Persian]
- Šubrt, Jiří (2017), *The Perspective of Historical Sociology: The Individual as Homo-Sociologicus Through Society and History*, Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Tamm, Marek and Olivier, Laurent (2019), *Rethinking Historical Time: New Approaches to Presentism*, London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Toomey, Anne H., Markusson, Nils, Adams, Emily and Brockett, Beth (2015), "Inter- and Trans-disciplinary Research: A Critical Perspective", *GSDR*, retrieved at <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/612558-Inter-%20and%20Trans-disciplinary%20Research%20-20A%20Critical%20Perspective.pdf>
- Zibaei, Mehdi, Simbar, Reza, & Jansiz, Ahmad (2019), "Historical Sociology of International Relations (HSIR) A Theoretical Framework of International System Analysis". *Iranian Research letter of International Politics*, Vol. 6, No. 2, Pp. 83-108. Doi: 10.22067/jipr.v6i2.64992. [in Persian]

بررسی انتقادی کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی ... (مهدی زیبایی) ۷

Zimmerman, Andrew (2017), "Conclusion: Global Historical Sociology and Transnational History – History and Theory Against Eurocentrism", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.

آماده انتشار

بررسی انتقادی کتاب *Global Historical Sociology*

(جامعه‌شناسی تاریخی جهانی)

مهدی زیبایی*

چکیده

اگر ظهور حوزه مطالعاتی جامعه‌شناسی تاریخی را واکنشی به روش‌شناسی علم در عصر مدرن بدانیم، بدون شک، پیوند جامعه‌شناسی تاریخی و محیط بین‌الملل واکنشی به تقلیل نقش بین‌الملل در بروز رویدادها و تحولات داخلی دولت‌ها است. به عبارت دیگر، تأثیرپذیری تحولات داخلی از محیط بین‌الملل زمینه‌ساز ظهور یک حوزه مطالعاتی نوین شده است که طی سال‌ها یا دهه ابتدایی قرن میلادی حاضر با عناوین مختلفی چون جامعه‌شناسی تاریخی بین‌الملل یا جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل و ... مطرح می‌گردد. کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به دنبال پاسخ به این سوال می‌باشد که امکان تحلیل روابط بین کشورها در سطحی پایین‌تر یا بالاتر از دولت میسر است؟ به باور نویسندگان ارتباط بین دولت‌ها به واسطه ماهیت اجتماعی آن تنها به روابط بین دستگاه‌های سیاسی ختم نمی‌شود. بررسی‌های بعمل آمده گویای آن است ابهام در امکان ادغام متدولوژیک حوزه‌های جامعه‌شناسی و تاریخ از یک سو و بی‌توجهی به جایگاه دولت در دگرگونی‌های بین‌المللی یا همپوشانی آن با حوزه نوظهور مطالعات جهانی باعث وجود کاستی‌هایی در انسجام نظری و محتوایی دیدگاه مطروحه در این اثر شده است؛ با این حال، نگرش مذکور می‌تواند در آینده با دقت بیشتری مورد توجه و توسعه قرار گیرد. در

* استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران، zibaei@soc.ikiu.ac.ir

مقاله حاضر سعی خواهد شد با نگاهی انتقادی و در چارچوب روش‌های قیاس و استقراء نقاط قوت و ضعف این اثر بیان شود.

کلیدواژه‌ها: جامعه‌شناسی، تاریخ، بین‌الملل، فراملی، جهانی شدن

۱. مقدمه

جامعه‌شناسی تاریخی رویکردی است که در آن تغییر و تحولات جامعه انسانی در عرصه تاریخی و رابطه آن با وضع موجود از طریق مفاهیم و نظریه‌های جامعه‌شناختی، در دو شکل رابطه علی بین پدیده‌های مورد بحث (کنش‌گران و ساختارها) و فهم و شناخت معنای پدیده‌ها، مورد تبیین و بررسی قرار می‌گیرد. امروزه، جامعه‌شناسی تاریخی چیزی است در حد روشن کردن فرایند تاریخی خاصی که در زمینه‌های معینی روی داده است و فرمول‌بندی چارچوب‌های تبیینی که در زمینه‌های مختلفی شکل گرفته یا دست‌کم روشن کردن پرسش‌هایی که در زمینه‌های مختلفی به آنها توجه شده است. اینکه چگونه می‌توان تبیین را با تحلیل یا نظریه را با تاریخ، به مثابه رشته‌ای نقلی، ترکیب کرد، هدف اصلی کار جامعه‌شناسی تاریخی است. در وهله نخست، به نظر می‌رسد نوعی دوگانگی میان علوم اجتماعی و تاریخ وجود دارد: در حالی که علوم اجتماعی معطوف به رویکرد قانون‌نگر، قیاس و نظریه‌های عام است؛ تاریخ متوجه رویکرد یگانه‌انگار، استقراء و توصیفات خاص است (ابراهیمی فر و منوری، ۱۳۹۰: ۳۴). اما در واقع، نگاه جامعه‌شناسی تاریخی، ترکیبی از دو دانش جامعه‌شناسی و تاریخ است. اگر جامعه‌شناسی را دانشی معطوف به شناخت وجوه عام، ساختاری و باثبات زندگی اجتماعی بدانیم، تاریخ دانشی معطوف به شناخت وجوه خاص، رویدادی و دگرگون‌شونده زندگی اجتماعی است. به عبارت دیگر، مورخ وجوه مختلف زندگی اجتماعی را در دوره‌های زمانی مختلف مورد بررسی قرار می‌دهد تا ویژگی‌های منحصر به فرد آن را نشان دهد. اما جامعه‌شناس، ارتباط میان این دو وجوه را در گستره‌های ارتباطی مختلف مورد مطالعه قرار می‌دهد تا قواعد حاکم بر زندگی اجتماعی را کشف کند.

تا پیش از دهه ۷۰ میلادی صحبتی از امکان ماهوی حضور جامعه‌شناسی تاریخی در سطح فراملی وجود نداشت. به عبارت دیگر، فقدان عدم اعتقاد به وجود جامعه بین‌الملل مانع اندیشیدن در این حوزه مطالعاتی بود. آثار اولیه متفکرانی چون برینگتون مور (Barrington Moore)، ایمانوئل والرستاین (Immanuel Wallerstein) و غیره راه را برای پیوند جامعه‌شناسی تاریخی و محیط بین‌الملل هموار ساخت. جامعه‌شناسی تاریخی از اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل

دهه ۱۹۸۰ به رشته روابط بین‌الملل وارد شده است. علت اصلی ورود جامعه‌شناسی تاریخی به عرصه روابط بین‌الملل واکنش به نظریه‌های غالب روابط بین‌الملل در طول دهه‌های مذکور بود که از سه نقصان اساسی فقدان نظریه دولت، ناتوانی در توصیف تغییرات ساختاری و عدم توجه به مجموعه پیچیده ارتباطات بین حوزه‌های فروملی، ملی و فراملی رنج می‌بردند. از دید گورمیندر بهامبارا (Gurminder Bhambra) جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل، جامعه‌شناسی یا تاریخ صرف نیست؛ بلکه امتزاج جامعه‌شناسی تاریخی و روابط بین‌الملل تمرکز بر موضوعاتی نظیر چگونگی شکل‌گیری دولت، مناسبات بین‌المللی و ظهور و تکامل روندهای جهانی می‌باشد. از سوی دیگر، جورج لاوسن (George Lawson) آثار مرتبط با اتصال جامعه‌شناسی تاریخی و رشته روابط بین‌الملل را متمرکز بر مسائلی چون تحلیل خاستگاه‌های نظام‌های بین‌المللی در طی زمان‌ها و مکان‌های مختلف، تحلیل خاستگاه‌های غیرغربی نظام جهانی معاصر، رابطه هم‌تکوینی میان قلمرو بین‌المللی و مناسبات دولت-جامعه در روندهای تغییر اساسی، بررسی منطق اجتماعی نظم‌های مالی بین‌المللی می‌داند (Lawson, 2007: 344).

در این میان، پل شرودر (Paul Schroeder) با مدنظر قرار دادن تناسب بالقوه میان تاریخ بین‌المللی و نظریه روابط بین‌الملل به دنبال استفاده از مواد خام و یافته‌های این دو حوزه توسط یکدیگر است. جان هابسون (John Hobson) با انتقاد از غیرتاریخی بودن جریان اصلی روابط بین‌الملل و المن‌ها (Elmans) با فاقد معنا دانستن رشته روابط بین‌الملل بدون تاریخ و گرایش تاریخی اشاره به دستاورد فکری لاوسن مبنی بر عدم تفکیک میان نظریه بستمند - که در آن نظریه از روایت فراگیر مورخ تبعیت می‌کند - و نظریه فراگیر - که در آن روایت از بایسته‌های نظری نظریه‌پرداز تبعیت می‌کند - دارند. در مجموع، جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل با تکیه بر اجتماعی بودن سرشت بشر و تاثیرپذیری توأمان آن از محیط‌های درونی و بیرونی راه را برای التقاط و تمرکززدایی می‌گشاید. در این راستا، اشاره مستقیم به عبارت «بین‌الملل» در نظریه یاد شده بستری برای تولید حجم گسترده‌ای از آثار بوده است که به نحوی از انحاء به عرصه بین‌المللی مرتبط می‌باشند. این وضعیت فضا را برای نوآوری و ارائه نگرش‌های جدید پیرامون ساختار بین‌المللی فراهم آورده است به طوری که متفکران فعال در این حوزه با مشخص نمودن مرزهای نظریه جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل در طول دهه گذشته به دنبال ایجاد انسجام در نظریه مورد بحث بوده‌اند (زیبایی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۵).

۲. دلیل انتخاب اثر مورد نقد و سیر تطور جامعه‌شناسی تاریخی در حوزه بین‌الملل

کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی در سال ۲۰۱۷ توسط انتشارات دانشگاه کیمبریج روانه بازار گردید. این اثر که به ویراستاری دو تن از اساتید برجسته جامعه‌شناسی (یولین گو/Julian Go) و روابط بین‌الملل (جورج لاوسن) به رشته تحریر درآمده است به واسطه طرح دیدگاه‌های نوین در حوزه مطالعات جامعه‌شناسی تاریخی توانست در سال ۲۰۱۹ جایزه جوزف فلیچر (Joseph Fletcher Prize) انجمن مطالعات بین‌المللی امریکا را کسب نماید. به‌طور کلی کتاب مذکور از دو جنبه دارای اهمیت و اعتبار خوانش و نقد است. اول، با گذشت نزدیک به نیم قرن از پیوند دو حوزه مطالعاتی مورد اشاره (جامعه‌شناسی و روابط بین‌الملل)، این اثر دومین کتاب مُدَوَن و فراگیر در این قلمرو محسوب می‌گردد. کتب به نگارش درآمده توسط سایر جامعه‌شناسان تاریخی که در این مقاله به‌طور جسته و گریخته از آنها یاد می‌شود هر یک به ابعاد مختلفی از پیوند این دو حوزه و به‌طور صریح‌تر از تاثیرگذاری بین‌الملل بر داخل به نوعی از انحاء حرف رانده‌اند. اما به‌طور خاص و دقیق‌تر این اثر دومین منبع جامع و راه‌گشایی می‌باشد که پس از کتاب «جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل» (Hobden & Hobson, 2002) روانه بازار نشر گردید، شایان ذکر است معدود آثار دیگری در این حوزه وجود دارند که طی دو دهه گذشته به زیور طبع آراسته شده‌اند اما هیچ یک به اندازه دو کتاب مورد بحث نتوانسته‌اند بر ادبیات بین‌رشته‌ای جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل به نحو شایسته تاثیرگذار باشند. برای مثال، کتاب «جامعه‌شناسی تاریخی و تاریخ جهانی: توسعه مرکب و ناموزون در بستر زمانی طولانی» (Anievas & Matin, 2016) با آن که به دنبال توجیه نظری بین‌الملل در تحولات داخلی کشورها است اما به دلیل تعهد نظری آن به نظریه مارکسیستی توسعه مرکب و ناموزون (Uneven and Combined Development) از لئون تروتسکی (Leon Trotsky)، نمی‌توان آن را یک پژوهش عام و راهبردی در زمینه پیوند جامعه‌شناسی تاریخی و بین‌الملل برشمرد.

دومین دلیل انتخاب این اثر برای مطالعه و نقد به محتوای آن باز می‌گردد. این کتاب در زمانی وارد بازار گردید که به نظر می‌رسید، جریان مطالعاتی جامعه‌شناسی تاریخی در حوزه بین‌الملل با یک بن‌بست مواجه است. در همین چارچوب با مذاقه در فعالیت‌های بعمل آمده طی سالیان گذشته مشخص خواهد شد که تلاش‌های نظری صورت گرفته در این حوزه بیشتر وامدار دیگر کارهای نظری مطرح در این حوزه‌های مطالعاتی هستند. یکی از آنها تلاش صورت گرفته توسط توسط جان هابسون، جورج لاوسن و جاستین روزنبرگ (Justin Rosenberg) است که با

بررسی انتقادی کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی ... (مهدی زیبایی) ۱۳

عنوان «جامعه‌شناسی تاریخی» در دایره المعارف مطالعات بین‌الملل به چاپ رسید (Hobson et al., 2010). این مقاله بر پایه دیدگاه چارلز رایت میلز (Charles Wright Mills) در کتاب تخیل جامعه‌شناختی (The Sociological Imagination) اقدام به سامان دادن ساختار نظری جامعه‌شناسی تاریخی در سطح بین‌الملل می‌کند. مولفین این مقاله در راستای دیدگاه میلز که معتقد بود زندگی انسان‌ها باید در پرتو اتصال سه حوزه ساختار اجتماعی، جیوگرافی و تاریخ تفسیر شوند، یک چارچوب نظری برای تحلیل نظری پدیده‌ها در سطح بین‌الملل در پرتو اتصال ساختار اجتماعی، دولت و تاریخ ارائه دادند. صرف نظر از درست یا اشتباه بودن تلاش‌های بعمل آمده در خصوص پیوند نظری جامعه‌شناسی تاریخی و روابط بین‌الملل در اثر مذکور، کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی ضمن ایجاد گشایش در بن‌بست نظری موصوف، چشم‌اندازی نوین در برابر پژوهشگران این حوزه مطالعاتی گشوده است تا در چارچوب یک رویکرد رابطه‌ای (Relational Approach) در آینده شاهد آثار پژوهشی عدیده‌ای در این بخش باشیم.

۳. نسبت نظریه جامعه‌شناسی تاریخی جهانی با وضعیت ایران امروز

ارتباط بین محتوی کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی با ایران امروزی از دو ساحت نظری و عملی قابل تامل است. از دیدگاه نظری، ادبیات تولیدی مرتبط با حوزه مطالعاتی جامعه‌شناسی تاریخی در هر دو شکل تالیف و ترجمه در کشور سابقه‌ای طولانی دارد. بخشی از این آثار به‌طور عمده ترجمه‌ای به معرفی ساختار ابعاد روشی رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی پرداخته‌اند (در میان آثار عدیده: اسکاچپول، ۱۳۹۲)؛ بخشی دیگر کتب نگاشته شده در چارچوب رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی هستند که به فارسی ترجمه شده‌اند (در میان آثار عدیده: اندرسون، ۱۳۹۲)؛ و در نهایت آن دسته از آثاری که با وام‌داری از رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی به ارائه تحلیلی پیرامون موضوع خاص داخلی بسنده کرده‌اند (در میان آثار عدیده: کاتوزیان، ۱۳۸۹). با این حال، رابطه بین جامعه‌شناسی تاریخی و روابط بین‌الملل تا اندازه زیادی برای پژوهشگران ایرانی در حاله‌ای از ابهام است. این ابهام از یک سو به این بر می‌گردد که رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی در حوزه روابط بین‌الملل در زمره نظریه‌های بازتابی می‌باشد که در مقابل جریان اصلی نظری در این رشته محسوب می‌گردند.

به‌طور کلی بخش عمده پژوهشگران فعال رشته روابط بین‌الملل از حیث نظری متعهد به جریان اصلی (آرمان‌گرایی و واقع‌گرایی) هستند. بر این اساس، در سطح بین‌الملل نیز به نسبت

پژوهشگران اندکی به‌طور عملیاتی به کاربست جامعه‌شناسی تاریخی در روابط بین‌الملل می‌پردازند که انعکاس این وضعیت در جامعه علمی کشور ایران قابل مشاهده است. شایان ذکر است، حسب پیگیری‌های بعمل آمده تنها در تعداد محدودی از گروه‌های آموزشی روابط بین‌الملل در دانشگاه‌های کشور (به تحقیق کمتر از انگلستان یک دست) اساتید فعال در حوزه نظریه روابط بین‌الملل از آشنایی و تسلط کافی بر ابعاد جامعه‌شناسی تاریخی و ارتباط آن با روابط بین‌الملل برخوردارند و این رویکرد را برای دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی تدریس می‌کنند. ادبیات موضوعی تولید شده در این حوزه بین‌رشته‌ای نیز در وضعیت مساعدی بسر نمی‌برد. با بررسی مقالات به چاپ رسیده در نشریات علمی کشور در حوزه روابط بین‌الملل مشخص خواهد شد که حجم مقالات به چاپ رسیده در حوزه جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل در بهترین حالت شاید به تعداد انگلستان دو دست برسد. به‌طور خلاصه، اغراق‌آمیز نیست که ادعا شود هم‌اکنون جامعه علمی کشور در حوزه نظری و موضوعی از فقر آثار مرتبط با ادبیات بین رشته‌ای جامعه‌شناسی تاریخی و روابط بین‌الملل در رنج است.

در حوزه عمل نیز انعکاس آن را می‌توان در شرایط امروز کشور مشاهده کرد. جامعه‌شناسی تاریخی با ترکیب دو حوزه جامعه‌شناسی و تاریخ و همچنین روش‌شناسی متقاطع به ترتیب قیاس و استقراء در جستجوی تحلیل چرایی وقوع حوادث به عنوان نقاط عطف تاریخی و تفسیر فرآیندی آنها است. از این منظر دغدغه اصلی این رویکرد شناخت و توجه به دگرگونی‌های بزرگ است که در یک بستر تاریخی به وقوع می‌پیوندد. در پرتو این نگاه چنانچه عوامل تاثیرگذار بر پاره‌ای از حوادث را فراتر از عوامل بومی و بیرون از محیط داخلی بدانیم، آنگاه به‌طور محسوس پیوند جامعه‌شناسی تاریخی و محیط بین‌الملل برجسته‌تر خواهد شد. برای مثال، حوادثی چون قحطی ناشی از جنگ جهانی دوم در کشور ایران یا تاثیرپذیری برنامه‌های اجتماعی-سیاسی دولت پهلوی دوم در اوائل دهه ۴۰ شمسی از برنامه اتحاد برای پیشرفت (Alliance for Progress) جان اف کندی رئیس جمهور وقت امریکا و نتایج حاصل از این دو واقعه گویای نقش خواسته یا ناخواسته محیط بین‌الملل بر تحولات داخلی است. در این چارچوب، به باور برخی از کارشناسان وضعیت ایران امروز که برای بیش از دو دهه درگیر برنامه هسته‌ای است تا اندازه قابل ملاحظه‌ای ناشی از عدم درک و شناخت مناسب جایگاه محیط بین‌الملل از یک سو و تعریف و تنظیم رابطه خود با بازیگران بزرگ در پرتو تامین منافع ملی از سویی دیگر است (Sariolghalam, 2022). با عبارت دیگر، توجه به اهمیت محیط بین-

الملل در سرنوشت کشور و یا نقش کم یا زیاد آن در موفقیت یا شکست دولت‌های مختلف گویای ضرورت پرداختن به جامعه‌شناسی تاریخی جهانی توسط نهادهای مختلف دولت است. البته اشاره موجز به این نکته خالی از لطف نیست که یکی از دلایل جهت‌گیری سیاست خارجی ایران نسبت محیط بین‌الملل به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی ریشه در تجربه تلخ استعماری کشور دارد که انعکاس آن را امروز می‌توان در رفتار خارجی دولت مشاهده کرد. بنا بر پیام اصلی کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی، نقش بین‌الملل تنها در تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم بازیگران دولتی خلاصه نمی‌شود. بلکه بخشی از جامعه‌پذیری‌های فرهنگی که در کشور از آنها به عنوان تهاجم فرهنگی یاد می‌کند محصول تاثیرپذیری غیردولتی جوامع از محیط بین‌الملل است. بر این اساس، آشنایی با رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی جهانی در هر دو بخش نظر و عمل می‌تواند زمینه‌ساز گشایش افق‌های جدید پیش پای هر دوی نخبگان فکری و ابزاری کشور باشد.

۴. معرفی کتاب و بیان ایده محوری

کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی متشکل از یک مقدمه، سه بخش در چارچوب ۱۰ فصل و یک نتیجه‌گیری است. جان کلام این اثر که شامل بیان ایده محوری آن می‌باشد در مقدمه اثر و به قلم ویراستاران کتاب نگاشته شده است. اما بخش‌های آتی به عنوان نمونه‌های مطالعاتی تاییدکننده ادعای ویراستاران اثر در مقدمه به رشته تحریر درآمده‌اند. در اینجا برای آشنایی کامل خوانندگان محترم ابتدا معرفی موجزی از فصول مختلف این اثر صورت خواهد گرفت و سپس با تمرکز بر بخش مقدمه ایده محوری اثر ارائه خواهد شد:

الف) معرفی کتاب

بخش اول) دولت‌ها، جنگ و انقلاب

در فصل اول، ماتئو نورتون شبکه‌های گردش کالایی را به عنوان جایگزین دیدگاه دولت-محور بررسی می‌کند که محدودکننده جامعه‌شناسان تاریخی است. نورتون به جای دولت-محوری بر «اثر دولت» (State effect) ۱ به عنوان الگویی از پیامدهای اجتماعی برای چارچوب‌بندی بهتر ماهیت دولت‌های اروپایی و امپراتوری‌ها تمرکز می‌کند. برای مثال، فهم روند انتقال چوب

درخت کاج و تجارت برده در یک بستر فراملی و در یک دیدگاه دولت-محور دشوار می‌باشد زیرا اثر این موارد فراتر از مرزهای ملی است (Norton, 2017: 37-57).

در فصل ۲، طارق برکاوی ادعا می‌کند که واحدهای نظامی اروپایی در اوائل جهان مدرن به‌طور انحصاری متشکل از شهروندان اروپایی نبودند. او مدعی است که امپریالیسم اروپایی، جهان مدرن را با بکارگیری مردمان سرزمین‌های مستعمره برای جنگ‌های مرتبط با توسعه‌طلبی امپریالیستی شکل داد. برکاوی با توجه به این که جمعیت بسیج شده در سرزمین‌های استعماری از جمله سربازان بومی و پلیس محلی برای پیشروی‌های نظامی قدرت‌های امپریالیستی مورد بهره‌برداری قرار گرفتند، بر این باور بود که از لحاظ نظری و روش‌شناختی وجود یک رویکرد فراملی برای بررسی رفتار جنگی قدرت‌های امپریالیستی ضروری است (Barkawi, 2017:58-75).

در فصل ۳، جورج لاوسن سعی می‌کند انقلاب‌ها را در یک بستر تاریخی جهانی بازتفسیر کند. از نظر لاوسن، جامعه‌شناسان تاریخی برجسته فعال در حوزه روابط بین‌الملل نظیر تدا اسکاچپول (Theda Skocpol)، چارلز تیلی (Charles Tilly)، فرد هالیدی (Fred Halliday) و ... توجه اندکی به پویایی‌های جهانی یا روایت‌های تاریخی جهانی در تحلیل انقلاب‌ها داشته‌اند. اگرچه آنها نقش پویایی‌های بین‌المللی را در تحلیل‌های خود تایید می‌کنند اما این پویایی‌ها نقش جزئی در استدلال‌های آنها داشت. در مقابل لاوسن، به بررسی چگونگی شکل‌گیری مبارزات انقلابی در بسترهای فراملی می‌پردازد. بنابراین، تحلیل وی از انقلاب‌های هائیتی به برجستگی سه عنصر جهانی اشاره دارد: «قرارگیری انقلاب در مدارهای انباشت سرمایه‌داری، برده‌داری و استعمار؛ تاثیرپذیری آن از دیگر جنگ‌های بین‌دولتی؛ و تاثیر آن بر گسترش ناآرامی‌ها در دیگر بخش‌های جهان» (Lawson, 2017: 76-98).

بخش دوم) امپراتوری، نژاد و جنسیت‌گرایی

زین مگوبان در فصل ۴، کاربست روش جامعه‌شناختی دیو بویس را در کار جامعه‌شناسی تاریخی جهانی بررسی می‌کند. به گفته مگوبان، مطالعات دیو بویس پیرامون تجارت برده و استعمار ما را ملزم می‌سازد شرایط ملی را درون بستر تاریخی فراملی یا «یک مجموعه وسیعی از فرآیندهای مرتبط جهانی و بومی» قرار دهیم. دیو بویس به‌طور خاص بر ضرورت توجه به سه عامل ذیل تاکید دارد: بُعد بین‌المللی گردش نخبگان، تواریخ پیوسته شبکه بازار فراملی قدرت‌های امپریالیستی و وضعیت بی‌تابعتی بردگان درون شبکه تجاری جهانی. مگوبان نشان

بررسی انتقادی کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی ... (مهدی زیبایی) ۱۷

می‌دهد که بررسی‌های روند تجارت برده که توسط دیو بویس انجام شده است، ضرورت وجود جامعه‌شناسی تاریخی جهانی را آشکار می‌سازد (Magubane, 2017: 101-123).

در فصل ۵، رابی شیلیام فراموشی استعماری در پروژه زیست‌بوم (Biotope) اروپا بویژه توسط یورگن هابرماس (Jürgen Habermas) را مورد یادآوری قرار می‌دهد. در اصل، عبارت زیست‌بوم یک اصطلاح بوم‌شناختی است؛ با این حال، هابرماس این مفهوم را در مورد تاریخ اروپای قدیم به کار می‌برد و زیست‌بوم اروپا را به عنوان یک میراث ارزشمند در نظر می‌گیرد که کثرت ملی و ثروت فرهنگی دارد. البته به گفته شیلیام، زیست‌بوم اروپا هیچ‌گونه بُعد یا سهم استعماری را در نظر نمی‌گیرد. استدلال شیلیام مبتنی بر توسعه بیشتر زیست‌بوم آتلانتیک به عنوان یک مفهوم بیشتر رابطه‌گرا برای گسترش تاریخ اروپا و در برگیری تفاسیر استعماری است (Shilliam, 2017: 124-141).

ورشالی پاتیل در فصل ۶، ادعا می‌کند که تواریخ استعماری پیوسته و بسترهای فراملی نیز باید در پرتو گفتمان‌های جنس مذکر و مونث، زنانگی و مردانگی و جنسیت‌گرایی مورد بررسی قرار گیرند. پاتیل استدلال می‌کند که جهان پساستعماری تحت تاثیر گفتمان جنسی استعمار و قواعد آن در دو بُعد منفی و مثبت قرار دارد. از یک سو، نظام پدرسالار اروپا «سنن زن‌محور و تساوی‌گرای بسیاری از مردمان بومی در سراسر قاره آمریکا را نابود کرد». از سوی دیگر، امپریالیسم غربی در از بین رفتن تبعیض و نابرابری جنسیتی دیرینه در مناطق استعماری نقش داشت (Patil, 2017: 142-159).

بخش سوم) سرمایه‌داری و اقتصاد سیاسی

هو-فونگ هونگ در فصل ۷، به این نکته می‌پردازد که چگونه خانواده‌های کارآفرین نخبه اوائل دوره مدرن در ایالات متحده و چین نقش مهمی در توسعه سرمایه‌داری ایفاء کردند. به گفته هونگ، شبکه‌های تجارت فراملی و گسترش تجارت شمش طلا در اوائل جهان مدرن خانواده‌های کارآفرین را در هر دو منطقه چین و آتلانتیک توانمند ساخت تا شبکه‌های اقتصادی خود را در سطح بین‌الملل توسعه دهند. هونگ با تحلیل ظهور خانواده‌های «ریجلی و هاپکینز» (Ridgely and Hopkins) در بالتیمور (Baltimore) و خانواده ژنگ (Zheng) در چین نشان می‌دهد که چگونه خانواده‌های برتر که توجه به نسبت اندکی توسط پژوهشگران دولت--محور تاریخ‌گرا بدان‌ها شده است، نمونه‌های مطالعاتی عالی محسوب می‌گردند، به طوری که با آن می‌توانیم گسترش شبکه‌های تجارت جهانی را مشاهده کنیم (Hung, 2017: 163-181).

در فصل ۸، امیلی اریکسون ادعا می‌کند اگرچه ارتباط تجاری بین انگلستان و آسیا در گسترش تجارت آزاد و خصوصی نقش اساسی داشته است اما به بخش‌های حاشیه‌ای در نظریه اقتصاد تنزل یافته است. در نتیجه، اریکسون بازنگری در نظریه اقتصاد را پیشنهاد می‌دهد تا جایگاهی مرکزی به عناصر جهانی در رشد اقتصادی انگلستان در اوائل دوره مدرن بدهد (Erikson, 2017: 182-198).

اندرو فیلیپس در فصل ۹، اندیشه قابل تاملی را برای توضیح سیاست‌های ضمیمه‌سازی غرب ارائه می‌دهد. به گفته وی، کشورهای غربی به هنگام نفوذ در قاره آسیا از راهبردهای بومی-سازی استفاده کردند. برای مثال، شرکت‌های هند شرقی هلند و انگلستان، به‌طور کامل به دیپلماسی قایق‌های توپ‌دار وابسته نبودند و برای نفوذ در بازارهای آسیایی گاهی اوقات با حاکمان آن جوامع همکاری داشتند. نگرش مذکور در تضاد با اندیشه قدیمی قرار دارد که کشورهای غربی با هجوم به بازارهای آسیایی، ایدئولوژی، قوانین و نهادهای اجتماعی-اقتصادی اروپایی را به‌طور ناروا به این جوامع تحمیل کردند. این دست از همکاری‌های قدرت‌های غربی با نخبگان صاحب قدرت در کشورهای آسیایی به اروپائیان کمک نمود تا بر موانع فرهنگی یا سیاسی غلبه کنند (Phillips, 2017: 199-220).

در فصل ۱۰ جان ام. هابسون تاکید می‌کند که چیزی به نام تاریخ خالص و مجزا نه تنها در شرق بلکه در غرب نیز وجود ندارد. در این چارچوب، وی از رویکرد رابطه‌گرا و معطوف به تحلیل تاریخی حمایت می‌کند. او به‌طور خاص از «مفاهیم گوناگون دیالکتیکی و دیالکتیکی-جهانی» استفاده می‌کند که می‌تواند بر حضور اروپامحوری در جامعه‌شناسی تاریخی و جامعه-شناسی تاریخی تطبیقی غلبه کند. هابسون اشکال تمدن ترکیبی را برای درک و تفسیر تاریخ جهانی ضروری می‌داند، زیرا انباشت تعاملات گفتگوی جهانی بین غرب و شرق در یک بستر تاریخی طولانی رخ داده است (Hobson, 2017: 221-240).

در نهایت در فصل نتیجه‌گیری اندرو زیمرمن، معرفت‌شناسی دیالکتیکی را به کار می‌گیرد که به عنوان «تجمیع استنتاج کل جهان در یک کلان روایت» در نظر گرفته نمی‌شود بلکه به عنوان شناخت تفاوت‌های تاریخی و پیوند درونی تاریخ‌های متمایز تلقی می‌شود، به‌طوری که ما را قادر می‌سازد از اندیشه‌های اروپا-محور بگریزیم و تاریخ را پروژه‌ای متصل بدانیم (Zimmerman, 2017: 241-251).

ب) بیان ایده محوری

عمده‌ترین نقطه قوت کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی، گشایش افق‌های جدیدی در حوزه مطالعاتی جامعه‌شناسی تاریخی است. در مقدمه کتاب، ویراستاران به نقطه تلاقی تاریخ، جامعه‌شناسی و روابط بین‌الملل اشاره دارند که در آن گردآوری طیف وسیعی از پژوهش‌ها را به‌عنوان «نشانه راهبردی» جامعه‌شناسی تاریخی جهانی پیشنهاد می‌کنند. این وضعیت منجر به دو ویژگی اصلی شده است: اول، «روش‌شناسی رابطه‌گرا». گو و لاوسن با پیشبرد رویکردهای رابطه‌گرای قدیمی مورد اشاره در نظریه فمینیست و تمسک به آثار جامعه‌شناسان رابطه‌گرای پیشین (نظیر اندرو ابوت (Andrew Abbott)، مصطفی امیربایر (Mustafa Emirbayer)، مارگارت سامرز (Margaret Somers)، چارلز تیلی و ...) انتقاد از تفکر ذات‌گرا (substantivist) را تکرار می‌کنند. در نگرش ذات‌گرا جهان متشکل از موجودات ثابت با ویژگی‌های متغیر است که می‌توانند به عنوان الگوهای ثابت تحلیل شوند. ویراستاران اثر در مقدمه با توجه به پیش‌فرض‌ها و شیوه‌های به کار رفته در علوم اجتماعی مدعی چرخش هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی رابطه‌گرایی پایین به بالا (جامعه به دولت) هستند. دومین ویژگی اصلی در رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی جهانی تاکید بر رفع انشعاب تحلیلی (Analytic bifurcation) بین ابعاد داخلی و خارجی یک هدف (دوگانه‌های اینجا/آنجا، داخلی/خارجی، مرکز/پیرامون، متروپل/مستعمره) با تمرکز صریح بر اتصال و درهم‌آمیختگی است (Go & Lawson: 2017: 31).

پژوهش‌های بعمل آمده در حوزه جامعه‌شناسی تاریخی یا جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل تاکنون متمرکز بر دولت به عنوان واحد تحلیل بوده‌اند و به‌طور ضمنی و صریح به تاریخ‌های پیوسته یا پویایی‌های جهانی بی‌توجهی شده است. نویسندگان فصول مختلف کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی این نگرش را به عنوان یک تقابل خوشایند جلوه می‌دهند، تحت این فرض که هیچ مفهومی حالت ابدی و تغییرناپذیر در بافت تاریخی ندارد. از لحاظ نظری و روش‌شناختی، آنها اصرار دارند که دولت و ساختارهای اجتماعی را به عنوان زیربنای از پیش تعیین‌شده غیرتاریخی ببینند. در عوض، این «نهادهای در حال حرکت» (Entities-in-motion) باید در ارتباط با یکدیگر دیده شوند (Go & Lawson: 2017: 27). با آن که افراد مشارکت‌کننده در نگارش این اثر، دولت-محوری و چشم‌انداز اروپا-محوری را به دلیل غفلت نسبی از بستر جهانی یا تقاسیر تاریخی پیوسته سرزنش می‌کنند اما پروژه پژوهشی جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به‌طور کامل چنین دیدگاه‌هایی را رد نمی‌کند بلکه آنها را در یک چارچوب رابطه‌گرا مورد بازسازی قرار می‌دهد. برای مثال، ارائه و تحلیل دیدگاه‌های اروپا-محور می‌تواند برای دامن زدن بر انگیزه‌های پنهان استعمار اروپایی و توجیه پروژه جهانی‌سازی اروپا مد نظر قرار

گیرد. این نوعی چرخش دیالکتیکی هگلی محسوب می‌شود. از این منظر، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی فرارویکردی است که مفاهیم نظری و روش‌شناختی جامعه‌شناسی تاریخی، روابط بین‌الملل و تاریخ جهانی را ترکیب می‌کند. پژوهشگران جامعه‌شناسی تاریخی سعی دارند حلقه‌های مفقوده روایت‌های تاریخی پیوسته را در پس موارد انفرادی در جامعه‌شناسی تاریخی، روابط بین‌الملل و تاریخ جهانی بیابند و سپس آنها را درون چارچوب تاریخی جهانی بازتفسیر نمایند.

بدون شک کتاب ویراسته جامعه‌شناسی تاریخی جهانی، اقدامی جسورانه در جهت پیشرفت مطالعات جامعه‌شناسی تاریخی در عرصه فراملی محسوب می‌گردد. این حوزه جدید در سایه مطالعه دو پویایی مرتبط با یکدیگر تعریف می‌شود: اول، پویایی‌های فراملی و جهانی تاثیرگذار بر ظهور، بازتولید و فروپاشی نظم‌های اجتماعی در مقیاس ملی و فروملی. دوم، ظهور تاریخی، بازتولید و فروپاشی اشکال اجتماعی فراملی و جهانی (Go & Lawson: 2017: 2). در مجموع، رویکرد مورد بحث در کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی مبتنی بر روابط اجتماعی است، به طوری که این روابط در طول زمان آشکار و در مقیاس‌های متعدد مفصل‌بندی می‌شوند. این پروژه نوین، با قرار دادن نگرش اجتماعی در یک بستر وسیع‌تر (یعنی جهانی) مسیر را به سوی سومین موج جامعه‌شناسی تاریخی می‌گشاید و به تفصیل تفاوت جامعه‌شناسی تاریخی جهانی با جامعه‌شناسی تاریخی، جامعه‌شناسی جهانی، روابط بین‌الملل و تاریخ جهانی را شرح می‌دهد. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی از دو منظر با جامعه‌شناسی تاریخی تفاوت دارد: اول، رویه‌ها و فرآیندهای جهانی و فراملی را بیش از آن که بسترهایی زمینه‌ای بدانند به عنوان سازوکار می‌شناسد؛ دوم، منکر دولت-محوری صرف در عرصه بین‌الملل است. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به دلیل توجه به عنصر زمان و جدی گرفتن نقش تاریخ در زندگی اجتماعی با جامعه‌شناسی جهانی و فراملی تفاوت دارد. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی بر خلاف روابط بین‌الملل فرآیندهای اجتماعی و عنصر زمان را مورد تاکید قرار می‌دهد، علاوه بر این چنانچه اشاره شد منکر دولت-محوری صرف است. در نهایت، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به واسطه واکاوی روابط اجتماعی از تاریخ جهانی و فراملی متفاوت می‌باشد. برای این منظور، ویراستان در مقدمه این کتاب مدعی هستند که جامعه‌شناسی تاریخی جهانی بیش از بین‌رشته‌ای بودن، فرارشته‌ای است و جامعه‌شناسی و روابط بین‌الملل را با تاریخ جهانی/فراملی ادغام می‌کند (Go & Lawson: 2017: 25).

۵. نقد کتاب و یافته‌ها

با توجه به بررسی و مطالعه عمیق کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به نظر می‌رسد اثر مورد بحث از دو منظر روش‌شناسی و محتوایی قابل نقد است که در ذیل ابعاد این نقد در چارچوب تحلیل‌ها و یافته‌های مجزا بیان خواهد شد:

الف) نقد روش‌شناسی

پیش از آن که توجه خود را معطوف به بعد روش در کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی کنیم، ضروریست به دیدگاه‌های متعارض موجود در خصوص رشته جامعه‌شناسی از یک سو و شکاف ماهوی بین جامعه‌شناسی و تاریخ از سویی دیگر اشاره گردد. به عبارت دیگر، نه فقط جامعه‌شناسی تاریخی بلکه جامعه‌شناسی نیز به‌طور کلی یک علم چند پارادایمی است. در اصل، آنها را می‌توان بر مبنای تضاد مفهومی اجماع و تعارض، فردگرایی و کل‌نگری، سطوح خرد و کلان (یا چشم‌اندازهای خرد و کلان)، اثبات‌گرایی و پسااثبات‌گرایی بیان کرد.

اجماع و تعارض: این تقسیم‌بندی به یکی از موضوعات اساسی جامعه‌شناختی ارتباط دارد: نظم و ترتیب در جامعه چگونه پدیدار می‌شود؛ آنچه ما آن را «نظم اجتماعی» می‌نامیم. نمایندگان نظریه اجماع مدعی هستند که نظم اجتماعی در جامعه نتیجه عوامل و نیروهای توافقی است. دو عامل اصلی که به‌طور مشترک در کنار یکدیگر مد نظر قرار می‌گیرند: باورهای مذهبی و نظام‌های برآمده از ارزش‌ها و هنجارها (تحت عنوان اجماع ارزش‌ها) و همکاری مبتنی بر تقسیم کار (یعنی اجبار افراد برای همکاری بایکدیگر با هدف حفظ بقا). نمایندگان نظریه تعارض ادعا دارند که نظم اجتماعی از تعارضات و درگیری‌ها ناشی می‌شود و بوسیله نیروی خشونت‌آمیز حفظ می‌شود. نمایندگان نظریه اجماع شامل آگوست کنت (Auguste Comte) بیانگذار جامعه‌شناسی و تالکوت پارسونز (Talcott Parsons) هستند. شاید مهمترین نماینده نظریه تعارض کارل مارکس باشد.

فردگرایی و کل‌گرایی: طیف گسترده‌ای از رویکردهای جامعه‌شناختی مبتنی بر این فرض است که نقطه شروع تفکر و پژوهش جامعه‌شناختی باید فرد، تفکر، انگیزه‌ها و اعمال وی باشد. نگرش مذکور یک رویکرد فردگرایانه است که اولین نماینده آن ماکس وبر جامعه‌شناس آلمانی بود. یک رویکرد جامعه‌شناختی جایگزین بر این فرض استوار است که تفکر و پژوهش جامعه‌شناختی باید با جامعه به عنوان یک کلیت یعنی واقعیت اجتماعی فرافردی و حقایق

اجتماعی فرافردی آغاز شود. این نگرش رویکردی کل‌نگر است که در اصل توسط امیل دورکهایم جامعه‌شناس فرانسوی ارائه شد (بادامچی، ۱۳۸۶: ۱۰۷).

دیدگاه‌های خرد و کلان: در این میان، دیدگاه‌هایی با سطوح مختلفی از واقعیت‌های اجتماعی سر و کار دارند. رویکردهای خرد جامعه‌شناختی بر مسائل تعامل اجتماعی بین افراد در گروه‌های کوچک اجتماعی متمرکز است. یکی نمونه از چنین رویکردی، کار اروینگ گافمن (Erving Goffman) جامعه‌شناس امریکایی است که به تعاملات روزمره بین انسان‌ها می‌پردازد. رویکردهای کلان جامعه‌شناختی بر بررسی کل جوامع، فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و نظام‌های اجتماعی تمرکز دارند. یک نمونه از چنین رویکردی، توسط ایمانوئل والرستاین ارائه می‌شود که به بحث توسعه تاریخی «نظام جهانی» می‌پردازد.

اثبات‌گرایی و پسااثبات‌گرایی: تقابل بین روش‌های مذکور به این پرسش مربوط می‌شود که سرشت واقعیت اجتماعی چیست و این نکته که آیا امکان یا عدم امکان کشف واقعیت اجتماعی بواسطه علوم طبیعی وجود دارد؟ جامعه‌شناسی اثبات‌گرا مبتنی بر این فرض است که بین واقعیت اجتماعی و واقعیت طبیعی شباهت و توافقی وجود دارد و بر این اساس، جامعه‌شناسی باید علوم طبیعی توسعه یافته را به عنوان الگویی برای توسعه نظریه جامعه‌شناختی و روش‌های پژوهش در نظر بگیرد. نماینده چنین جامعه‌شناسی اثبات‌گرایانه‌ای جورج لوندبرگ (George Lundberg) جامعه‌شناس امریکایی بود. جامعه‌شناسی پسااثبات‌گرا ادعا دارد که واقعیت طبیعی و واقعیت اجتماعی اساساً متفاوت هستند، زیرا واقعیت اجتماعی شامل عاملیت و آگاهی انسانی و همچنین زبان و فرهنگ است که در محیط طبیعی وجود ندارد. به همین دلیل، نظریه و روش جامعه‌شناسی باید با نظریه‌ها و روش‌های علوم طبیعی متفاوت باشد. یکی از نمایندگان جامعه‌شناسی پسااثبات‌گرا آلفرد شوتس (Alfred Schutz) است. تنش بین اثبات‌گرایی و پسااثبات‌گرایی (جامعه‌شناسی هرمنوتیکی) در روش‌شناسی به عنوان عرصه تقابل بین روش‌شناسی‌های کمی و کیفی انعکاس دارد (Šubr, 2017: 16).

به‌طور کلی، می‌توان گفت که تمامی تعارضات مورد اشاره در بالا بر جامعه‌شناسی تاریخی تاثیرگذار بوده است، به این معنی که در این رشته به‌طور قابل توجهی با مفاهیم و جریان‌های فکری ناهمگونی مواجه هستیم. این تنوع نظری انعکاسی از گوناگونی شخصیت‌هایی است که به‌طور متوالی به بنیان جامعه‌شناسی تاریخی کمک کرده‌اند و چهره‌هایی (از جمله مارکس، وبر و دورکهایم) که برای تاریخ در ایجاد و تدوین چارچوب نظری کلی جامعه‌شناسی اهمیت قائل بودند. می‌توان اضافه کرد که ساخت نظری این ماهیت گاه برای خود تاریخ اهمیت داشته

است، همان‌طور که مفاهیم درون آن نیز از تامل در برخی رویدادهای مشخص استخراج شده و تا اندازه‌ای بر شکل‌گیری خود چنین رویدادهایی تأثیرگذار بوده است. این امر به‌طور خاص در مفاهیم مرتبط با موضوع تغییر اجتماعی نظیر بحران، انقلاب، مدرنیزاسیون و مواردی از این دست دیده می‌شود (Lachmann, 2013: 6).

قید «جهانی» در عنوان کتاب مورد نقد، وضعیت مذکور را تا اندازه‌ای پیچیده‌تر ساخته است. در این کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به مثابه چتری بزرگی تصور می‌شود. به‌طوری که این پروژه پژوهشی بدون ارائه برنامه نظری یا روش‌شناختی خاص در خصوص چگونگی عملیاتی نمودن پژوهش تاریخی رابطه‌ای، به عنوان تلاشی متمایز معرفی شده است. نحلّه مورد بحث به واسطه صراحت عمده نظری از تاریخ فراملی و جهانی متمایز می‌شود و در عین حال ضمن ستایش تاریخ فراملی از آن الهام می‌گیرد. این امر به‌طور واضح با اشغال یک جایگاه نظری از طریق به‌کارگیری صریح انتزاعات مفهومی، برنامه‌های تحلیلی و توجه آشکار به نظام‌سازی، مفهوم‌سازی و علیت حاصل می‌گردد. همچنین بر امر اجتماعی تأکید دارد حال آن که تاریخ جهانی به‌طور گسترده مبتنی بر چرخش‌های مادی است. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی در حالی خود را از جامعه‌شناسی فراملی و جهانی جدا می‌کند که اشتراکات فراوانی با آنها دارد. به‌طور کلی بخش اعظم جامعه‌شناسی تاریخی جهانی اصلاحیه‌ای بر سوگیری حال‌گرای (Presentist) جامعه‌شناسی فراملی و جهانی است و به‌طور عامدانه بر تواریخ طولانی‌تر تعاملات جهانی و فراملی تمرکز دارد (Tamm & Olivier, 2019: 113).

الف) نقد محتوایی

اولین نقد وارده بر محتوای اثر، مرتبط به ادعا ویراستاران کتاب در بخش مقدمه مبنی بر فرارشته‌ای (Transdisciplinary) نامیدن جامعه‌شناسی تاریخی جهانی است. در اینجا باید تفاوت مطالعات فرارشته‌ای و بین‌رشته‌ای (Interdisciplinary) متمایز گردد. به‌طور کلی حوزه‌های مطالعاتی فرارشته‌ای در سطحی بالاتر قرار دارند و شامل چندین رشته هستند که هر یک دیدگاه متفاوتی را در خصوص یک مشکل یا موضوع ارائه می‌دهند؛ مطالعات میان‌رشته‌ای دلالت بر امتزاج کمک‌های چندین رشته برای حل یک مشکل یا مساله مورد نیاز دارد. نگرش فرارشته‌ای به وحدت چارچوب‌های فکری در سطحی فراتر از دیدگاه‌های رشته‌هایی خاص توجه دارد، در حالی که مطالعات بین‌رشته‌ای بخش‌های وابسته دانش را به‌وسیله راهبردهای مختلف هماهنگ می‌سازد (Toomey et al., 2015: 1-2).

در نظر گرفتن جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به عنوان یک گرایش فرارشته‌ای در وهله اول تهدیدهایی برای ادامه حیات این پروژه نوظهور به‌همراه دارد. برای مثال، موجب دور شدن از پژوهش‌گران فعال در مراکز دانشگاهی مجزا از هسته اصلی بحث و پرداختن به مطالعات سطحی بین‌رشته‌ای است که در آن عمده‌ترین بخش‌های پژوهشی در حوزه جامعه‌شناسی تاریخی (نظیر چرایی تحولات یا میزان تاثیر متفاوت محیط‌های داخلی و بین‌المللی بر روند دگرگونی‌ها) مورد غفلت قرار خواهند گرفت. در وهله دوم، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی به عنوان ابزاری برای ادغام حوزه‌های مطالعاتی در نظر گرفته می‌شود که پیش از این در هر مرحله از فعالیت خود جدا بودند یا به بیان ویراستاران اثر حرکت به فراسوی «درون‌گرایی» و «برون‌گرایی»، فعالیت جامعه‌شناسان تاریخی را به ترتیب در جامعه‌شناسی و روابط بین‌الملل بی‌نتیجه گذاشته است». با این حال با توجه به توضیحات ارائه شده در بخش‌های فوق پیرامون مختصات حوزه پژوهشی مورد بحث، آیا جامعه‌شناسی تاریخی جهانی در فراسوی چارچوب-های رشته‌ای قرار دارد؟ نامی که برای آن در نظر گرفته‌اند یعنی «جامعه‌شناسی تاریخی جهانی» گویای این امر نیست. عنوان آن علیرغم جهانی و تاریخی شدن، نشان از تعهد جدی به تحلیل-های جامعه‌شناختی دارد. در سراسر مقدمه کتاب به‌عنوان بخش ادبیات نظری که به معرفی ابعاد مختلف این حوزه پژوهشی نوین می‌پردازد ارجاعات عدیده‌ای به تحلیل‌های جامعه‌شناختی داده می‌شود و به‌طور خاص جامعه‌شناسان تاریخی فعال در روابط بین‌الملل مورد استناد قرار گرفته‌اند.

از همین‌جا زمینه دومین نقد محتوایی فراهم می‌گردد. اهمیت دیدگاه جامعه‌شناختی به معنی تعهد به مطالعه روابط اجتماعی فراتاریخی تنها در حوزه جامعه‌شناسی نیست. برای مثال ظهور و رشد حوزه مطالعات جهانی نیز که در طول ۲۰ سال گذشته شتاب بیشتری گرفته و امروز دارای گروه‌های آموزشی متعددی در دانشگاه‌ها، برنامه‌های پژوهشی و مجلات تخصصی معتبری است بر پایه روابط اجتماعی قرار دارد. مطالعات جهانی حوزه‌ای فراملی، میان‌رشته‌ای، فرارشته‌ای و مساله محور، معاصر و تاریخی، انتقادی و چند فرهنگی و پاسخگو در سطح جهانی است. به‌طور مشابه داریان-اسمیت و مک‌کارتی نیز استدلال می‌کنند که مطالعات جهانی یک چارچوب فرارشته‌ای جهانی را فراهم می‌سازد که به‌طور تحلیلی از دولت-ملت و غرب تمرکززدایی می‌کند. از این منظر شاید با وجود حوزه مطالعات جهانی دیگر نیازی به جامعه‌شناسی تاریخی جهانی نباشد. مطالعات جهانی با قراردادن پیوندهای محلی-جهانی در عمق بسترهای تاریخی از ظرفیت بالقوه برای پرده‌برداری از ارتباطات زمانی، مکانی و مفهومی

برخوردار است که پیش از آن ما قادر به مشاهده یا حتی تصور آنها نبودیم. برای مثال، این نحله به ما اجازه می‌دهد تا ارتباطات بین امپراتوری‌ها، استعمار، امپریالیسم مدرن و اشکال جدید امپریالیسم را در جهان امروزی ردیابی کنیم. مطالعات جهانی نشان می‌دهد که ارتباطات مهمی بین رویدادها و فرآیندها وجود دارد، حتی در دوره‌هایی که به نظر می‌رسد این ارتباطات به واسطه زمان، فضا یا حتی دسته‌بندی‌های فکری ما مجزا شده‌اند (Darian-Smith & McCarty, 2017, 32). به عبارت دیگر، پژوهشگران مطالعات جهانی به‌طور مشابه به هر یک از اصول و انگاره‌های مورد تاکید گو و لاوسن در بیان جامعه‌شناسی تاریخی جهانی متعهد هستند.

سومین نقد وارده بر رویکرد نوظهور جامعه‌شناسی تاریخی جهانی مرتبط با دولت است. با آن که شارحان این رویکرد مدعی عبور از شکاف تحلیلی ناشی از دوگانه‌های رایج (داخل و خارج، متروپل و کمپرادور و ...) در علوم اجتماعی هستند اما برداشت آنها از مقوله دولت دلالت بر نگاه صفر-یکی دارد. این مهم از دو منظر قابل بحث است، اگرچه تحولات نظام بین-الملل طی بیش از سه دهه گذشته موجب کاهش اهمیت جایگاه دولت‌ها شده است اما دولت به عنوان یک مفهوم مجرد خود زمینه‌ساز بسیاری از تحولات بوده است. به عبارت دیگر، بسیاری از تغییر و تحولات محیط بین‌الملل در پرتو مفهوم جهانی‌سازی به واسطه تصمیمات دولت‌ها رقم خورده است. این روند زمینه‌ساز ظهور یک مجموعه از بازیگران غیردولتی را فراهم نموده است که در یک بستر اجتماعی در حال تبادل ارتباط با یکدیگر از یک سو و با دولت‌ها از سوی دیگر هستند اما هیچ یک از آنها هنوز نتوانسته‌اند جای دولت‌ها را بگیرند. در این چارچوب، نگاه به دولت و غیردولت به عنوان بازیگران اجتماعی حداقل باید برابر و نه یک سویه باشد. از منظر دیگر، جایگاه دولت در مطالعات جامعه‌شناسی تاریخی مبتنی بر دو کارگزاری داخلی و بین‌المللی است که بین آنها یک رابطه متقابل قرار دارد. علی‌رغم اتکاء گو و لاوسن به رویکرد رابطه‌گرا برای فائق آمدن بر شکاف‌های تحلیلی دوگانه، آنها هیچگونه اشاره‌ای به وجود رابطه ساختاری متقابل بین دولت و جامعه ندارند. این در حالی است که در جامعه‌شناسی تاریخی، دولت متکی بر یک قدرت زیرساختی (Infrastructure) هست. مفهوم زیرساختی در اینجا اشاره به ظرفیت دولت برای نفوذ در جامعه مدنی و اجرای کامل تصمیم‌های سیاسی در سراسر قلمرو مربوطه دارد (Mann, 2003: 53-64). در این ساختار، قدرت به نوعی خشی است و متضمن رقابت بین دولت و بازیگران اجتماعی به معنیرد یک طرف به هزینه طرف دیگر نیست. نماد کامل قدرت زیرساختی، دولت‌های مدرن هستند که علی‌رغم برخوردار از نفوذ زیرساختی بالا در جامعه از قدرت استبدادی اندکی برخوردارند. در

همین چارچوب، با توجه به به ریشه‌های اجتماعی دولت، این بازیگر به عنوان یک کلیت، همبسته (Complex) دولت-جامعه نامیده می‌شود.

۶. نتیجه‌گیری

کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی نه تنها آسیب‌شناسی مختصری از وضعیت کنونی رشته‌های تاریخ، جامعه‌شناسی و روابط بین‌الملل ارائه می‌کند بلکه پادزهری برای کاستی‌های آنها محسوب می‌گردد. این آسیب‌شناسی مدعی است رشته‌های مذکور برای مدتی طولانی به تمرکزگرایی‌های شدید، دوگانگی‌های گمراه‌کننده یا تصورات نادرست در خصوص تاریخ‌نظیر زمان‌بندی خطی روند مدرنیزاسیون اتکاء داشته‌اند. تمامی این برداشت‌های غلط، برآمده از اروپا-محوری هستند. وضعیت مذکور تنها زمانی تغییر خواهد کرد که تاریخ، جهانی و درهم-تنیده دیده شود. به این معنی که تاریخ بومی در پرتو تأثیرات تاریخ جهانی تحلیل گردد. در این چارچوب، نیاز به گذار از «روش‌شناسی ملی‌گرایانه»، «تفکر قالبی» یا «ذات‌گرا» به سوی هستی-شناسی رابطه‌گرا مشهود است. به عبارت دیگر، فهم اهمیت درهم‌تنیدگی محیط‌های ملی و فراملی، زمینه‌ساز غلبه بر نگرش صفر-یکی مبنی بر الویت داخل یا خارج و درک این موضوع است که موجودیت‌ها ثابت نیستند بلکه در بستر روابط اجتماعی ساخته می‌شوند.

یولین گو و جورج لاوسن نشان دادند که نگرش رابطه‌گرا می‌تواند زمینه مشترک مطالعات جهانی در حوزه روش‌شناسی باشد. تفکر اصلی در نگرش مذکور این است که موجودیت‌ها، از پیش موجود یا داده شده نیستند و بنابراین نمی‌توان آنها را به وسیله (یا بیرون از) خودشان توضیح داد. در نتیجه، نگرش رابطه‌گرا توجه ویژه‌ای به روابط بین موجودیت‌ها دارد. با این حال، نکته اصلی جای دیگریست؛ تفکر رابطه‌گرا مبتنی بر این فرض است که موجودیت‌ها از طریق روابط شکل می‌گیرند. این روابط تنها در میان دولت‌ها برقرار نیست. در راستای این دیدگاه، «دولت‌ها» را نباید یک واحد تحلیل بلکه بیشتر یک مقیاس تحلیل در نظر گرفت، بنا بر استدلال گو و لاوسن در نظر گرفتن دولت‌ها به عنوان مقیاس به پژوهشگران اجازه می‌دهد تا با فرآیندها، توالی‌ها و ارتباطات به عنوان مرکز تحلیل جامعه‌شناسی تاریخی جهانی هماهنگی بیشتری داشته باشند. در این چارچوب، جامعه‌شناسی تاریخی جهانی مفاهیم از پیش موجود، انشعابات و واحدهای تحلیل را رد می‌کند. در عوض، ظهور، نهادینه‌سازی و دگرگونی‌های آنها را مورد بررسی قرار می‌دهد.

در مجموع، طرح رویکرد نظری جامعه‌شناسی تاریخی جهانی یک معرفت‌شناسی نوین را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد. در چارچوب نگاه پارادایم-محور توماس کوهن (Thomas Kuhn)، می‌توان جامعه‌شناسی تاریخی جهانی را سازنده تاریخ برشمرد. جامعه‌شناسی تاریخی جهانی بیرون از تاریخ قرار ندارد بلکه خود تاریخ است. با توجه به این واقعیت که جامعه‌شناسی تاریخی جهانی تلاش می‌کند مسیر را برای تغییر پارادایم در جامعه‌شناسی تاریخی هموار سازد، این انتظار وجود دارد مطالعات آتی بیشتر بر پایه چارچوب نظری و معرفت-شناختی جامعه‌شناسی تاریخی جهانی رقم بخورد. اما مولفان این کتاب باید فکری درباره مبانی روشی‌شناسانه این رویکرد و نقدهای سه‌گانه محتوایی مورد اشاره در این نوشتار یعنی ساختاردهی به مبانی نظری اثر، تعیین تکلیف در خصوص همپوشانی آن با مطالعات جهانی و نگاه صفر-یکی آن به دولت و جامعه داشته باشند.

کتاب‌نامه

- ابراهیمی فر، طاهره و منوری، سید علی (۱۳۹۰)، «درآمدی بر تاریخ‌گرایی در روابط بین‌الملل: جامعه‌شناسی تاریخی و زمینه‌های پژوهشی مشترک در روابط بین‌الملل»، فصلنامه مطالعات سیاسی، س ۴، ش ۱۳.
- اسکاچپول، تدا (۱۳۹۲)، بینش و روش در جامعه‌شناسی تاریخی، ترجمه سید هاشم آقاجری، تهران: نشر مرکز.
- اندرسون، پری (۱۳۹۲)، تبارهای دولت استبدادی، ترجمه حسن مرتضوی، تهران: نشر ثالث.
- بادامچی، میثم (۱۳۸۶)، «فردگرایی و کل‌گرایی در فلسفه علوم اجتماعی»، روش‌شناسی علوم انسانی، س ۱۳، ش ۵۲.
- زیبائی، مهدی، سیمبر، رضا و جانسیز، احمد (۱۳۹۷)، «جامعه‌شناسی تاریخی روابط بین‌الملل چارچوبی نظری برای تحلیل نظم فراملی». پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، س ۶، ش ۲.
- کاتوزیان، محمد علی همایون (۱۳۸۹)، تضاد دولت و ملت: نظریه تاریخ و سیاست در ایران، ترجمه علیرضا طیب، تهران: نشر نی.

Anievas, Alexander and Matin, Kamran (2016), *Historical Sociology and World History Uneven and Combined Development over the Longue Durée*, New York: Rowman & Littlefield International Ltd.

Barkawi, Tarak (2017), "States, Armies, and Wars in Global Context", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.

Darian-Smith, Eve and McCarty, Philip C. (2017), *The global turn: theories, research designs and methods for global studies*, California: University of California Press.

- Erikson, Emily (2017), "The Influence of Trade with Asia on British Economic Theory and Practice", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Go, Julian and Lawson, George (2017), *Global Historical Sociology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobden, Stephen and Hobson, John M. (2002.), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobson, John M. and Lawson, George & Rosenberg, Justin, (2010), "Historical sociology", in Robert A. Denemark, (ed.) *The international studies Encyclopedia*, Oxford: Wiley-Blackwell.
- Hobson, John M. (2017), "Worlding the Rise of Capitalism: The Multicivilizational Roots of Modernity", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Lachmann, Richard (2013), *What is Historical Sociology?*, Cambridge: Polity Press.
- Lawson, George (2017), "A Global Historical Sociology of Revolution", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Lawson, George (2007), "Historical Sociology in International Relations: Open Society, Research Program, and Vocation", *International Politics*, Vol. 44, No. 4. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2281551>
- Maan, Michael, (2003), "Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results", in *State / Space: A Reader*, Neil Brenner and Bob Jessop and Martin Jones and Gordon MacLeod (eds.), Berlin: Blackwell publishing.
- Magubane, Zine (2017), "Following "the Deeds of Men": Race, "the Global," and International Relations", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Norton, Matthew (2017), "Real Mythic Histories: Circulatory Networks and State-Centrism", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Patil, Vrushali (2017), "Sex, Gender, and Sexuality in Colonial Modernity: Towards a Sociology of Webbed Connectivities", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Phillips, Andrew (2017), "Asian Incorporation and the Collusive Dynamics of Western "Expansion" in the Early Modern World", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Sariolghalam, Mahmood (2022), "Factors shaping Iran's current JCPOA calculations", *Middle East Institute*, Retrieved at <https://www.mei.edu/publications/factors-shaping-irans-current-jcpoa-calculations>.
- Shilliam, Robbie (2017), "The Crisis of Europe and Colonial Amnesia: Freedom Struggles in the Atlantic Biotope", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Šubrt, Jiří (2017), *The Perspective of Historical Sociology: The Individual as Homo-Sociologicus Through Society and History*, Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Tamm, Marek and Olivier, Laurent (2019), *Rethinking Historical Time: New Approaches to Presentism*, London: Bloomsbury Publishing Plc.

بررسی انتقادی کتاب جامعه‌شناسی تاریخی جهانی ... (مهدی زیبایی) ۲۹

Toomey, Anne H., Markusson, Nils, Adams, Emily and Brocket, Beth (2015), "Inter- and Trans-disciplinary Research: A Critical Perspective", *GSDR*, retrieved at <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/612558-Inter-%20and%20Trans-disciplinary%20Research%20-20A%20Critical%20Perspective.pdf>

Zimmerman, Andrew (2017), "Conclusion: Global Historical Sociology and Transnational History – History and Theory Against Eurocentrism", in: *Global Historical Sociology*, Julian Go and George Lawson (eds.), Cambridge: Cambridge University Press.

آماده انتشار